

Saggio storico dell' isola di Cefalonia scritto nell' anno 1829 da S. Loverdo nobile Cefalleno. Ἡ ἱστορία αὕτη μένει ἔτι ἀνέκδοτος, πλὴν μικροῦ τμήματος δημοσιευθέντος ἐν τῇ *Ionif Anθολογία*. Ἀντίγραφον τῆς ἱστορίας ταύτης εὐρίσκεται καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ εἰς χεῖρας ἰδιώτου. Ἐκ τοῦ ἐν Ζακύνθῳ χειρογράφου ἐλλείπουν τὰ κεφάλαια τὰ πραγματευόμενα τὴν ἱστορίαν τῆς Κεφαλληνίας ἐπὶ Ἑνετῶν καὶ Γάλλων.

Descrizione storica civile e fisica della città et isola del Zante dall Dottor Giovanni Curzola nobile di detta città. (Ἀνέκδοτος).

Libro d' oro che contiene i nomi e l' età dei Nobili della città et isola del Zante κτλ. Ἡ χρυσοῦς αὕτη βίβλος εἶνε ἀντίγραφον τῆς πρωτοτύπου, ἣτις ἐκάθη ἐπὶ τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων. Ἀντιγραφεὺς αὐτῆς λέγεται ὁ Γεώργιος Βάλασμος γραμματεὺς τῆς κοινότητος. Τὸ ἀντίγραφον δὲ τοῦτο εἶνε τὸ μόνον σωζόμενον, ἀναγνωρισθὲν καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχῶν, διὸ φέρει σφραγίδας δημοσίων ἀρχείων ἐντὸς τῶν φύλλων.

Πρακτικὰ τῆς συντακτικῆς συνελεύσεως τοῦ συντάγματος τῆς Ἑπτανησιακῆς πολιτείας τοῦ 1803. Ἰταλιστί.

Carte tradotte da Greco in Italiano dall autentico Capitan General Morosini. Ἐν τούτῳ περιλαμβάνονται καὶ ἔγγραφα ἀφορῶντα τὰς ὑπηρεσίας Παύλου Μακρῆ Ζακυνθίου.

Copia dal libro delle terminazioni del magistrato dei Sindici et Castigatori nel Regno di Morea τοῦ ἔτους 1690 καὶ 1704.

Ὡραιοτάτη σημείωσι πῶς ἐκατοικήθη ἡ Ζακύνθος, ποῖοι οἱ ἐλθόντες καὶ ποῖοι οἱ εὐρεθέντες, ἐκ μιᾶς βίβλου, ἡ ὁποία εὐρέθη κατὰ διαδοχὴν εἰς χεῖρας τοῦ λογιωτάτου Γεωργίου Βολίμου Μεσιρό, ἣτις φανερόν ἐστι ὅτι οἱ τοῦτοι προπάτορες κτιστὰς τὰς Βολίμας εἰς αὐτὰς ἐκατοίκησαν. Ἰσὸν ἀπαράλλακτον. 1405.

Ἡ ἀνωτέρω σημείωσις εὐρίσκεται ἐντὸς κώδικος περιέχοντος καὶ ἄλλην ὕλην, ὡς ψυχαγωγίαν εἰς Ἰσοκράτους λόγον πρὸς Νικοκλέα, Δρομολόγιον ἀπὸ Πετροπόλεως εἰς Μόσχαν κτλ.

Brevi nozioni geografiche delle isole Ionie l' anno 1816. Κατὰ τὸν Μουστοζύδην ἔγραψε τοῦτο ὁ Διονύσιος Ρώμας καὶ ἀνέγνωσεν ἐν τῇ Ἰονίᾳ Ἀκαδημίᾳ.

Alcuni cenni sulle cose dell' isola di Zante di Demetrio Naranzi Zacintio 1843.

Χειρόγραφον ἐνέχον διάφορα ἔγγραφα τῆς ἐν Ζακύνθῳ λατινικῆς ἐκκλησίας, ἐν οἷς — Serie dei Vescovi della Chieza del Zante e di

Cefalonia. — Ποίημα Γραμματικοῦ Κερκυραίου περὶ πολιουρκίας Κερκύρας, ἀρχόμενον

Ἵς τοὺς χιλιούς ἐπτακόσιους δεκάξη
ἠθέλησε ν' ἀράξῃ....

Τὰ ἀνωτέρω συντόμως ἐσημειώσαμεν ὅπως δώσωμεν νύξιν εἰς τινὰ τῶν ἐν Ζακύνθῳ λογίων, ἐκ τῶν μὴ ἀσχολουμένων βεβαίως περὶ τὴν καλλιέργειαν καὶ μόνον τοῦ ποιητικοῦ ἀνθῶνος, πρὸς πληρεστέραν τῶν χειρογράφων ἔρευναν καὶ πρὸς σύνταξιν καταλόγου τούτων λεπτομεροῦς κατὰ τοὺς κανόνας τῆς παλαιογραφίας καὶ μετὰ σημειώσεων περὶ τῶν ἐκδεδομένων ἢ ἀνεκδότων.

Σημειωτέον δὲ ὅτι χειρόγραφα ἱστορικὰ μεγάλῃς ἀξίας διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ διὰ τὴν τῶν Ἰονίων νήσων περιέχει καὶ τὸ ἀρχαιοφυλακεῖον τῆς νήσου καὶ τὸ ἀρχεῖον τῆς ἐπισκοπῆς τῶν καθολικῶν.

Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ δὲ Ζακύνθου ὑπάρχει καὶ μικρὰ συλλογὴ ὀρυκτολογικὴ καὶ βοτανικὴ τῆς νήσου, καὶ μικρὸν μουσεῖον ἀρχαιοτήτων καὶ εἰκόνων.

A. M.

Η ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΕΝΗ

Διήγημα Θρακικόν

Δύο βραχίονες τῆς ὠραίας καὶ πολυσχιδοῦς Ροδόπης ἀπὸ ὑψηλῶν κορυφῶν ἡρέμα πρὸς βορρᾶν κατερχόμενοι σχηματίζουν βαθεῖαν καὶ στενὴν φάραγγα, δι' ἧς ὁρμητικὸς καὶ μετὰ πολλοῦ πατάγου καὶ δι' ἀπείρων ἐλιγμῶν κυλίνει τὰ ρεῦματά του πρὸς τὴν ἀχανὴ τῆς Θράκης πεδιάδα ποταμὸς εὐμεγέθης διασχίζων τὸν Στενὴν μάχον.

Ἐπὶ βράχου δὲ ὑψηλοῦ, ἀποτόμου καὶ δυσπροσίτου κατὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τούτου διατηρεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκέραιον φρούριον μέγα καὶ φοβερόν προωρισμένον πάλαι νὰ προστατεύῃ τὴν Θράκην καὶ τὴν εἰς Βυζάντιον ἄγουσαν κατὰ πάσης ἐχθρικῆς ἐκ Μακεδονίας ἐπιδρομῆς. Τοῦ φρουρίου τούτου ὁ ναὸς σχεδὸν ἀκέραιος διατηρούμενος ὑφ' οὗται ἐπὶ τῆς ἀποτομωτάτης τοῦ βράχου ἄκρας, τοῦ ὁποίου τοὺς πόδας πλήττουν τὰ ἄγρια τοῦ ποταμοῦ ρεῦματα. Ὁ ναὸς διὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς του καὶ τῶν ἐπὶ σωζομένων τοιχογραφιῶν του ἀνακαλεῖ λαμπροὺς τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου χρόνους.

Τὸ φρούριον τοῦτο μετὰ τῆς Ἑκκλησίας οἱ κάτοικοι τοῦ Στενὴν μάχου καὶ τῶν πέριξ καλοῦσι *Παραλίαν τοῦ Καλέ*. ἀπέχει δὲ τοῦ Στενὴν μάχου ὥρας σχεδὸν δρόμον.

Αἱ δὲ περὶ τοῦ φρουρίου ποικίλαι παραδόσεις τῶν περιοίκων εἶναι τόσον ζωηραί, ὥστε νομίζει τις ὅτι ἀναφέρονται εἰς χρόνους μόλις κατὰ δεκαετηρίδας τινὰς ἀφεστῶτας τῶν ἡμερῶν μας. Τόσον οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι ζῶσιν ἔτι εἰς τὴν φαντασίαν τῶν ἀνθρώπων! Μέχρι δὲ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὁ λαὸς τοῦ Στενημάχου σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἀνήρχοντο ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὴν 15ην Αὐγούστου ὁρθοῦ βαθέος εἰς τὸν δυσπρόσιτον Καλὲν καὶ ἐλειτουροῦντο ἐν τῷ ναῷ τῆς *Παραγίας* καὶ διημέρευον ἐκεῖ ἀναμνησκόμενοι ἀρχαίων ἡμερῶν ἐθνικῆς ὑπάρξεως καὶ ἐνισχυόμενοι εἰς τὴν ἀκλόνητον αὐτῶν πίστιν περὶ μέλλοντος αἰσιωτέρου. Μήπως οἱ πατέρες καὶ οἱ πάπποι αὐτῶν δὲν ἀπέθανον πλήρεις τῆς πίστεως ταύτης;

Ἄλλ' ἡ μάλιστα ἐνδιαφέρουσα παράδοσις ἀναφέρεται εἰς τὴν *Ἀναθεματισμένην*.

Ἀπέναντι τοῦ Καλὲ πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ὑψοῦται δασὺς βραχίων τῆς Ῥοδόπης καλούμενος *Χτέρνα*. Ἐπὶ τούτου δὲ ἄνωθεν τοῦ ταραχώδους ποταμοῦ ἴσταται ὡς στήλη κατηφῆς καὶ οἰονεὶ καταδεδικασμένη νὰ ὑφίσταται τὰς καταιγίδας τοῦ οὐρανοῦ βραχώδης προβολὴ μέλαινα τὴν ὅσιν καὶ μακρόθεν παριστῶσα μορφήν γυναικὸς ἀπολελιτωμένης. Ἡ ἄκρα αὕτη φέρει τὸ δυσώθυμον ὄνομα *Ἀναθεματισμένην*. Εἶναι ἀδύνατον νὰ προσίδῃ αὐτὴν ἢ καὶ ν' ἀναφέρῃ μόνον Στενημαχίτης χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ ἐνδόμυχον μῖσος, ὀργήν, ἀγανάκτησιν, καὶ χωρὶς ν' ἀναθεματίσῃ αὐτήν. Οἱ δὲ ὑλοτόμοι οἱ καθ' ἑκάστην τὴν ἄνωθεν ἀτραπὸν μετὰ τῶν ἡμιόνων διερχόμενοι λιθοβολοῦσι τὴν Ἀναθεματισμένην βλασφημοῦντες καὶ καταρῶμενοι.

Τί εἶναι ὁ βράχος ἐκεῖνος; Τί τοὺς ἐπταίσει, καὶ τὸν ἀναθεματίζουσι καὶ τὸν λιθοβολοῦσιν;

Εἶναι πικρὰ ἱστορία, ἣτις διὰ τῶν αἰώνων δὲν λησμονεῖται. Εἶναι μάλιστα κάτι περισσότερον ἐπλάσθη ἴσως μία ἱστορία, διὰ νὰ διατηρῇται εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, ἐν ὧν ὁρθος ἴσταται ἐκεῖνος ὁ βράχος, ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων μία ἰδέα, ἐν αἴσθημα, μῖσος κατὰ τῆς προδοσίας καὶ πόθος τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ Καλὲς, λέγει ἡ παράδοσις, ἦτο τὸ κάστρον ἐνὸς βασιλέως, βασιλέως ἀνδρείου καὶ εὐσεβοῦς καὶ ἐχθροῦ ἀσπόνδου τῶν Τούρκων. Τὸ προοίμιον τοῦτο εἶναι κοινὸν εἰς τὴν ἱστορίαν παντὸς σχεδὸν Ἑλληνικοῦ κάστρου μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς πολλὰ πρωταγωνιστεῖ ὡραία βασιλοπούλα. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι φύσει φίλος τῆς ἐλευθερίας καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν πάντοτε ἐλεύθερον τὴν δύναμιν ὅμως καὶ μεγαλειότητα αὐτοῦ ἀντιπροσωπεύει πάντοτε εἰς βασιλεῦς.

Ἐν τῷ φρουρίῳ του ἔζη ὁ βασιλεὺς μεγαλο-

πρεπῶς. Ἐκεῖθεν ὁρμῶν κατετρόπωνε μετὰ τῶν γενναίων πολεμιστῶν τοῦ μυριάδας ἐχθρῶν καὶ ἐπανήρχετο τροπαιοῦχος, φέρων πλούσια λάφυρα, τὰ ὅποια διένεμεν ὅλα εἰς τοὺς στρατιώτας τοῦ φυλάττων δι' ἑαυτὸν μόνην τὴν δόξαν.

Ἦλθον ὁμως καιροὶ μαυροί.

Ἐχθρὸς φοβερός, ὅσον καὶ μισητός, τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἐκυρίευσεν καθ' ἑκάστην πόλιν καὶ κάστρα καὶ ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἔνθα ἔστησε τὸν θρόνον του, ἐπλησίαζεν ὁσημέραι εἰς τὸν Στενήμαχον.

Ὁ βασιλεὺς τοῦ Καλὲ ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῇ εἰς τὸ φρούριόν του. Ἐν αὐτῷ ἦτο ἀσφαλές· τὸ φρούριον ἦτο ἀπόρθητον· *ποὺλὶ πετάμενο* δὲν εἰμποροῦσε νὰ πλησιάσῃ εἰς αὐτό. Ἐκτὸς τούτου ὁ βασιλεὺς εἶχε μυστικὸν μηχανημα, διὰ τοῦ ὁποίου, ὅταν ᾔθελεν, ἔκλειε κάτωθεν τοῦ ἀπροσίτου πύργου τὸν ὁρμητικὸν ποταμόν, τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα συναθροίζόμενα ἀπετέλουν πέλαγος, οὗ ἡ ἐπιφάνεια ἐφθανε μέχρι τῶν κορυφῶν τῶν ὀπισθεν ὀρέων. Ἐνῷ δὲ ὁ ἐχθρὸς προὔχρει ἀνυπόπτως βαδίζων διὰ τῆς ξηρᾶς κοίτης, αἰφνης ἀνοιγομένης τῆς τεραστίας πύλης ἐξεχύοντο μὲ ὀρμὴν καὶ ταχύτητα ἀκατανόητον τὰ ρεύματα καὶ κατέκλυζον, ὡς ἄλλη Ἐρυθρὰ θάλασσα, τὴν στρατιὰν τῶν ἐχθρῶν.

Κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν δεινῶν τούτων καιρῶν ἐλθοῦσα ἐκ τῆς πέραν τοῦ Αἰμου χώρας Βουλγαρικῆς τις οἰκογένεια κατόκησεν ἐν Στενημάχῳ. Ἐλέγετο ὅτι κατήγετο ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ Κράλη τῆς Βουλγαρίας, ἣτις δῆθεν μὴ ὑποφέρουσα τὴν τουρκικὴν κατάρκτησιν ἐφυγε καὶ ἦλθεν εἰς Στενήμαχον ζητοῦσα ἄσυλον· ἀλλὰ καχύποπτοι τινες ὑπώπτευν ὅτι ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῶν προσφύγων ἡ πόλις ἐδέχθη κατασκόπους καὶ προδότας. Ὁ βασιλεὺς ἐν τούτοις παρείχε τοῖς ξένοις πᾶσαν προστασίαν καὶ περιποίησιν. Ἡ οἰκογένεια αὕτη ἀπετελεῖτο ὑπὸ γέροντος, οὗ τὰ χεῖλη οὐδέποτε διέστελλε γέλως, ὑπὸ γυναικὸς νεαρᾶς, ἣν ἡδυνάτο τις νὰ ὀνομάσῃ ὡραίαν, καὶ νέου τινός, οὗ ἡ φυσιογνωμία καὶ ἡ φωνὴ προέδιδε τέκνον τῶν βορείων τῆς Εὐρώπης κλιμάτων. Ἡ γυνὴ ἐφαίνετο ἐγκλείουσα εἰς τὰ στήθη αὐτῆς ἡφαίστειον παντοδαπῶν παθῶν· φιλοδοξία καὶ ἔρος καὶ μῖσος ἐφαίνοντο ὅτε μὲν διαμαχόμενα, ὅτε δὲ συμμαχοῦντα ἐν αὐτῇ. Ἐλέγετο ὅτι ἡ νεαρά γυνὴ μετεχειρίσθη ὅλα τὰ μέσα τῆς γοητείας, ὅπως δὲ ἐλασθῇ τὸν κύριον τοῦ ἀπορθητοῦ φρουρίου, καὶ κυριεύσῃ τῆς καρδίας αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς τοῦ Καλὲ ἦτο μεμνηστευμένος μετὰ τινος ἀνεψιάς τοῦ Παλαιολόγου αυτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου· ἡ δὲ καρδιά αὐτοῦ ἦτο μάλλον ἀπόρθητος ἢ τὸ φρούριόν του.

Ἄλλ' οἱ καιροὶ ἐδεινούντο. Ὁ βασιλεὺς τοῦ

Καλὲ ἐπιτυχῶς εἶχεν ἀποκρούσῃ τὰς ἐφόδους τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τῆς πόλεως· δις δὲ ὁ ποταμὸς εἶχε σαρώσῃ χιλιάδας ἐχθρῶν, ὧν τὰ πτώματα διέσπειρεν εἰς τὰς εὐρεῖας τῆς κάτω Θράκης πεδιάδας. Ὁ ἐχθρὸς ἐφαίνετο ἀπηυδηκῶς, καὶ τὰ πάντα ἐμαρτύρουν ὅτι ἡτοιμάζετο ν' ἀναχωρήσῃ ἀπρακτος μὲ τὰ πενιχρὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του.

Τῷ ὄντι οἱ σκοποὶ ἀνήγγειλαν τῷ βασιλεῖ ὅτι ὁ ἐχθρὸς κατέλιπε τὰς θέσεις του καὶ ἀπεμακρύνθη διευθυνθεὶς πρὸς ἀνατολάς. Ἦτο σάββατον, ὁ δὲ βασιλεὺς μαθὼν ταῦτα διέταξεν ἵνα τὴν ἐπιούσαν τελεσθῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας μεγάλη δοξολογία, προσκαλέσας ἰδικαιτέρως τοὺς προκρίτους καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν φιλοξενουμένην βουλγαρικὴν οἰκογένειαν. Τὴν ἐπιούσαν κυριακὴν ὅλος ὁ λαὸς τοῦ Στεντημάχου ἐπλήρου τὰ πέριξ τοῦ Καλέ. Αἱ βαρεῖαι σιδηραῖ πύλαι αὐτοῦ ἠνοιχθῆσαν. Ἡ δοξολογία ἤρχισε καὶ πάντες προσήχοντο εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ τῇ Ὑπερμάχῳ Θεοτόκῃ διὰ τὴν τῶν ἐχθρῶν ἀπέλασιν.

Ἡ φιλοξενουμένη Βουλγαρικὴ οἰκογένεια ἀνεζητήθη μεταξὺ τοῦ πλήθους, ἀλλ' οὐδαμῶς εὐρέθη.

Ἡ δοξολογία ἐπλησίαζεν εἰς τὸ τέλος ὅτε ὁ ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου πύργου σκοπὸς ἀνήγγειλε διὰ συνθήματος ὅτι πολυπληθὴς στρατιὰ ἐχθρῶν ἐφάνη βαδίζουσα διὰ τῆς μυστικῆς ἀτραποῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν ἀσθενῇ τοῦ φρουρίου πλευράν. Ἡ δοξολογία διεκόπη· αἱ σάλπιγγες ἐσάλπισαν προσέγγισιν μεγίστου κινδύνου· οἱ στρατιῶται ἔδραμον ἐπὶ τὰ ὅπλα, οἱ πάντες ἔλαβον θέσιν ἀμυντικὴν. Ὁ βασιλεὺς κραδαίνων εἰς τὴν στιβαρὰν χειρὰ του ξίφος δίστομον ἐστάθη ἐπὶ ὑψηλοῦ ἀντήρου, καὶ ἐκεῖθεν ἐπισκόπει τὰ πάντα καὶ ἔδιδε διαταγὰς.

Ὁ ἐχθρὸς ἐν τούτοις προὔχῳρει ἀσφαλῶς.

Κατὰ τὴν βορειανατολικὴν ἄκρην τοῦ φρουρίου στρατιῶται τινες ῥίψαντες σχοινίον ἀνέσυσσαν πρὸς τὰ ἄνω ἀγγελιοφόρον, ὅστις πρὸ μιᾶς στιγμῆς εἶχε φθάσῃ δι' ἄλλης ὁδοῦ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ φρουρίου· ἐκόμιζεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα. Ὁ βασιλεὺς ἔσπευσε νὰ λάβῃ τὴν ἐπιστολὴν δούς εἰς τὸν ἀγγελιοφόρον ὑπέρπυρον, ἀποσφραγίσας δὲ αὐτὴν ἀνέγνω· ἐνῷ δὲ ἔθετεν αὐτὴν εἰς τὸν κόλπον του, τὰ χεῖλη του μηχανικῶς ἐπανάλαβον «Φυλάττου τὴν Βουλγάραν» εἶνε κατὰσκοπος». Ἄκων δὲ ἔστρεψε τὰ βλέμματα αὐτοῦ πρὸς ἀνατολάς, καὶ ἐκεῖ ἐπὶ προεκβολῇ τοῦ βράχου διακρίνει τὴν μορφήν γυναικός. Ἰστατο ἔχουσα τεταμένην τὴν χεῖρα καὶ δεικνύουσα τοῖς ἐχθροῖς τὴν μυστικὴν ἀτραπὸν. Ὁ βασιλεὺς ἐνόησε τὰ πάντα. «Ἀνάθεμά σοι, Βουλγάρᾳ!» ἐφώνησε, καὶ τὴν αὐτὴν στιγμὴν βέλος ἐχθρικὸν ἐπέδε-

ξίως διευθυνθὲν διεπέρασε τὴν καρδίαν του.

Οἱ πλησίον τοῦ στρατιῶται ἔδραμον, καὶ ἐνῷ ἐδέχοντο τὸν ἥρωα εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν, εἶδον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των τρομερὸν θαῦμα τελεσθέν· ἡ Βουλγάρᾳ ἐν ἀκαρεῖ ἀπελιθώθη ὡς εἶχε, καὶ αὕτη εἶνε ἡ Ἀραβηματισμένη.

ΒΛΑΣΙΟΣ Γ. ΣΚΟΡΔΕΛΗΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ὁ σιδηροῦς χαρακτήρ πυρακτούμενος ὑπὸ τοῦ ἔρωτος, πλησσοῦμενος ὑπὸ τῆς τύχης, καὶ ψυχόμενος ὑπὸ τῆς πείρας, γίνεται χαλυβδίνος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Σάμου περιέχει ἡ ἐπετηρὴς τῆς ἡγεμονίας τοῦ ἔτους 1886, ἡ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἡγεμονικοῦ γραφείου κ. Ἐπαμεινώνδα Σταματιάδου, λίαν ἐνδιαφερούσας πληροφορίες, ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι ἐντὸς ὀλίγων δεκαετηρίδων ὁ σαμιακὸς πληθυσμὸς ἠῤῥησεν ἐπαίσθητῶς. Ὡς ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ γράφων, ἡ ἔρευνα τῆς κινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης χώρας δὲν εἶνε ἀπλῆς περιεργείας ἱκανοποίησις, ἀλλὰ καὶ ἐνδιαφέρον καὶ διδακτικὸν σημεῖον, διότι ἐν τούτοις καταδείκνυται ἄριστα ἡ ἠθικὴ, ἅμα δὲ καὶ ὑγιεινὴ καὶ παραγωγικὴ τοῦ τόπου κατάστασις. Ἐν τῷ σημείῳ δὲ τούτῳ ἡ κατάστασις τῆς Σάμου εἶνε λίαν εὐάρεστος καὶ ἐνθαρρυντικὴ ταυτοχρόνως. Ὁ ἱστοριογράφος Παῦλος Ραμνύσιος γράφων περὶ Σάμου τῷ 1572, ἦτοι πρὸ τριακοσίων περίπου ἐτῶν, οὐδόλως μνημονεύει κατοίκων ἐν αὐτῇ· μόλις δ' ὁ μαρκήσιος Φλερῦ, ὁ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος ἐπισκεφθεὶς τὴν νῆσον, ἀναφέρει ὅτι περιελάμβανεν αὕτη 3850 οἰκίας, ἡ, καθ' ὑπολογισμόν, 19 χιλ. ψυχάς. Ὁ Τουρνεφόρτιος γράφει τῷ 1702 ὅτι ἡ νῆσος μόλις εἶχε 12,000 κατοίκους, ὁ δὲ Πογκὼκ μετὰ τριάκοντα ἐπτὰ ἔτη λέγει ὅτι εἰ ἐν αὐτῇ ἀποτίνοντες κεφαλικὸν φόρον ἀνέρχοντο εἰς 1260 ἀρχηγούς οἰκογενειῶν. Ἐπίσημος ἀπογραφὴ τῆς Σάμου ἐγένετο κατὰ πρῶτον τῷ 1828 ἐντολῇ τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου, διοικητοῦ τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων διατελοῦντος τότε· κατὰ τὴν ἀπογραφὴν δ' ἐκείνην ἡ Σάμος εἶχε πληθυσμὸν 27125 ψυχῶν. Δευτέρα ἐπίσημος ἀπογραφὴ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος Μιλτιάδου Ἀριστάρχου, κατ' αὐτὴν δ' ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ἀνέρχετο εἰς 33998, ἦτοι ἐντὸς 36 ἐτῶν ἐπῆλθεν αὕξησις κατὰ 6873 άτομα. Κατὰ τὴν τρίτην δ' ἐπίσημον ἀπογραφὴν, τὴν γενομένην ἐπὶ ἀκριβεστάτων ἐρευνῶν καὶ πληροφοριῶν τῷ 1886, ὁ τῆς νήσου πληθυσμὸς εὐρέθη ἀνερχόμενος εἰς 41832 κατοίκους, ὧν 20960 ἄρρενος γένους καὶ 20872 θήλεος. Ὁ πληθυσμὸς οὗτος θὰ ἦτο πολὺ μεγαλειότερος, ἂν ἐκ διαφορῶν αἰτίων δὲν ἡναγκάζοντο πολλοὶ Σάμιοι νὰ ἐκπατρισθῶσι, ὑπολογίζεται δ' ὅτι οἱ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ζῶντες ἀνέρχονται εἰς 15,000 περίπου.